

הישיבה המאתיים שלושים וחמש (רלה)

ביום י"ט באייר התשנ"ז (19 במאי 1997) בשעה 15.30, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים ארי אבנר, עוזי אורנן, שרגא אירמאי, משה בר־אשר (יו"ר), גדעון גולדנברג, אהרן דותן, יוסף יהלום, ישראל ייבין, גד בן־עמי צרפתי, מנחם צבי קדרי ויהודה רצהבי;
החברים־היועצים שמעון זנדבנק, אברהם יבין, קציעה כ"ץ ויעקב מנצור;
המנהל הכללי נתן אפרתי; עובדי המזכירות המדעית גבריאל בירנבאום, רונית גדיש, עינת גונן, קרן דובנוב, צביה זמירי ויוסף עופר; סמדר ברק ממכון מזי"א.

- סדר היום:**
- א. בחירות למנהלה ולוועדה לבחינת סגולות המועמדים לאקדמיה
 - ב. נטיית הפועל – גזרת ל"א
 - ג. ענייני דקדוק: קָטב וְקָטוב; צורת הזוגי; צורת הרבים של מְכָסָה
 - ד. אישור הודעת ועדת הדקדוק
 - ה. מילים בשימוש כללי

א. בחירות למנהלה ולוועדה לבחינת סגולות המועמדים לאקדמיה

מ' בר־אשר: חברי האקדמיה, אני מתכבד לפתוח את הישיבה. נפתח ברשותכם בכמה עניינים פורמליים. חברתנו שולמית הראבן חלתה. היא תיעדר כנראה חודשים רבים, ואני שולח לה מכאן איחולי החלמה מהירה מכל חברי האקדמיה. לפיכך עלינו לצרף חבר חדש למנהלה, ואני מבקש מהמליאה לאשר את צירופו של האד' אלדר.

אושר צירופו של אילן אלדר כחבר המנהלה חלף שולמית הראבן.

בעוד שבועות מספר אנחנו אמורים להתכנס לישיבת בחירות. אני מציע להמשיך במנהגנו, כלומר שהוועדות לבחירת חברים תכהנה לפחות פעמיים. חברי הוועדה במועד הקודם היו משה אזר, אהרן דותן, שולמית הראבן, גד בן עמי צרפתי ומנחם צבי קדרי (יו"ר). אני מבקש אפוא שהאד' בלאו יבוא במקום הגב' הראבן.
אושר צירופו של יהושע בלאו כחבר הוועדה לבחינת סגולות המועמדים לאקדמיה.

ב. נטיית הפועל – גזרת ל"א

הודעת ועדת הדקדוק

1. **נטיית הפועל בעבר, בבינוני, בציווי ובעתיד**
א. נטיית הפעלים מגזרת ל"א היא על דרך השלמים כאשר האל"ף באה בתנועה, כגון מְצָאוּ, מוֹצְאִים, תְּמַצְאִי, נְמַצְאִים, מְמַצְאֶה.
ב. בדרך כלל כאשר ל' הפועל אינה בתנועה, האל"ף נחה וע' הפועל מנוקדת על פי התנועה בגזרת השלמים. לדוגמה: קְרָאתִי (על דרך שְׁמַרְתִּי; קמץ בהברה פתוחה), מְדַבֵּא (על דרך מְלַמֵּד), יָרָא (על דרך זָקַן), מְלֵא (על דרך שְׁמַר), לְמַצֵּא (על דרך לְשַׁמַּר); בָּא (על דרך קָם), יֵצֵא (על דרך יָשַׁב). [שתי הדוגמות האחרונות בָּא, יֵצֵא שייכות גם לגזרת ל"א וגם לגזרה אחרת (ע"ו, פ"י), וניקודן על דרך נטיית הפעלים מן הגזרות האחרות].
במקרים האלה ע' הפועל מנוקדת שלא על פי התנועה בגזרת השלמים:
1. בכל הביניים, למעט משקל פֻּעַל בבניין קל, ע' הפועל מנוקדת בעבר בגוף הראשון והשני בצירי: יָרָאתִי, נְמַלְאֲנוּ, רְפֵאתִי, מְלֵאֲנוּ, הִתְמַלְאֲנוּ, הִבְרָאֲנוּ, הִבְרָאֲנוּ. [במקרא הִבְרָאת (בראשית לג, יא), הִבְרָאתָה (יחזקאל מ, ד)].
2. בצורות הנקבה חתומות התי"ו בבינוני – ע' הפועל מנוקדת בצירי: מוֹצְאת, נְמַצְאת, מְמַלְאת, מְמַלְאת, מְתַמַּצְאת, מְמַצְאת, מְמַצְאת. [בהפעיל שגורה הצורה חתומת התי"א, על דרך השלמים: מְמַצְאֶה].
3. בצורת הנוכחות והנסתרות בעתיד ובציווי ע' הפועל מנוקדת בסגול: תְּמַצְאֲנָה, הִמְצְאֲנָה, תְּמַלְאֲנָה וכד'.

הערות

- א. בבניין קל בשורשים טמ"א, יר"א, מל"א, צמ"א, שני"א ע' הפועל מנוקדת בעבר נסתר בצירי, כדרך שהיא מנוקדת בצורת הבינוני. [השורש שני"א נוטה בבינוני במשקל פועל: שוֹנֵא, שוֹנֵאת וכ"ו].
ב. בצורות העתיד, הציווי והמקור מן השורש בו"א בבניין קל ע' הפועל מנוקדת בחולם מלא: יְבוֹא, בּוֹא, לְבוֹא.

2. שם הפועל

- שם הפועל מגזרת ל"א בא חתום אל"ף בכל הביניים: לְקָרָא, לְהַמְצִיא, לְמַלֵּא, לְהִתְמַצֵּא, לְהִבְרִיא.

הערות

- א. צורת המקור המוחלט של השורש מל"א בבניין קל היא מְלָאת.
ב. בפועלי ל"א בבניין קל שפי' הפועל בהם היא יו"ד או נו"ן – בשם הפועל חתום התי"ו ע' הפועל מנוקדת בצירי, כגון לְצָאת, לְשָׂאת.

3. הבינוני הפועל

- א. רוב הפעלים נוטים בבינוני הפועל באל"ף בסופם, לדוגמה: ברוא, דשוא, טלוא, כלוא, קפוא, שנוא.

ב. יש צורות המתקיימות ונוטות ביו"ד בסופן, כגון חבוי, מצוי, סמוי [יש הגוזרים את הצורה סמוי מן השורש סמ"י], קרוי [הפועל קרא נוטה באל"ף או ביו"ד בהבדל משמעות: קרוי – בהוראת 'נקרא'; קרוא – בהוראות אחדות: 'שקראו לי'; 'מוזמן', 'אורח'; 'מי שנקרא לעלות לתורה' ועוד].

ג. הצורה נְשׂוּי באה ביו"ד בצורת היחיד במשמעות 'שנשא אישה' (בשאר הצורות והמשמעויות באה אל"ף).

4. שם הפעולה של בניין פיעל

רוב השמות מגזרת ל"א באים במשקל פיעול באל"ף בסופם, לדוגמה: בְּרֹא, וְדֹא, יְבֹא, יְצֹא, מְלֹאִים, נְשׂוּאִים. אולם יש שמות הבאים במשקל זה ובסופם יו"ד, כגון בְּטוּי, דְּפוּי, חֲטוּי, מְלוּי (לצד מְלוּא), נְבוּי, רְפוּי.

הערה כללית

במקורות מצויים פעלים רבים בגזרת ל"א הנוטים על דרך פעלים מגזרת ל"י. דוגמות מלשון המקרא: פְּלֹאֲתִי (תחלים קיט, קא), רְפֹאֲתִי (מלכים ב ב, כא), הַתְּנַבֵּית (שמואל א י, ו); דָּפֵא (תחלים קמג, ג), מְלֵא (ירמיהו נא, לד), יִתְחַטֵּא (במדבר יט, יב), שְׁנֹאת (משלי ח, ג), מְהַתְּנַבֹּת (שמואל א י, ג), לְמֵלֶאת (שמות לא, ה) ועוד. צורות דוגמת אלו נפוצות מאוד בלשון חז"ל.

מ' בר"אשר: האד' עופר, מזכיר ועדת הדקדוק, יציג את הדברים.

י' עופר: יש חידוש מטוים בדרך הצגת ההחלטות בגזרה זו. אין מובאים פה רק הכללים הנוגעים לשאלות שהתחבטנו בהן, אלא זו מעין סקירה כללית של הגזרה כולה. הוועדה החליטה שלא להציג רק את מקרי הגבול הבעייתיים, אלא לתת תיאור שיטתי של גזרת ל"א, ולכן מרבית הסעיפים פה אינם באים לחדש.

אני רוצה תחילה להסב את תשומת לבכם להערה הכללית בסוף. במקרא יש דוגמאות רבות לחילופים בין גזרת ל"א לגזרת ל"י, ובלשון חכמים יש כמוכן אף יותר. המגמה הכללית של הוועדה הייתה ליצור הבחנה בין שתי הגזרות האלה – ככל שניתן וככל שמקובל בשפה הנוהגת. יוצא אפוא שההבחנה בעברית החדשה ברורה וחדה אפילו מזו שבמקרא; קל וחומר מזו שבלשון חכמים.

אעיר שתי הערות לסעיף 1, ואחרי הדיון בו אמשיך ליתר הסעיפים. בסעיף 1 לא תמצאו חידוש רב. נזכרים בו שלושה חריגים. בחריג הראשון נקבע שצ' הפועל בעבר בגופים ראשון ושני תנוקד בצירי. במקרא מצויות הצורות הַבָּאת והַבָּאתָה, ועל פיהן נקבע בכמה ספרי לימוד כי בבניינים הופעל ופועל ע' הפועל בעבר מנוקדת תמיד בקמץ (למשל הַקָּפֵאתִי, הַקָּפֵאתָ וכו"ב). הוועדה החליטה על הצירי כניקוד הראשי, והצורות המקראיות מצוינות בהערה, כדרכנו.

החריג השלישי עוסק בצורות תְּמַצְאָנָה, תְּמַלְאָנָה ודומותיהן. אלה הן הצורות המתועדות באופן קבוע במקרא, וניכרת בהן השפעת פועלי ל"י. אף על פי שתאורטית מתאימות יותר מבחינת הפרדיגמה של פועלי ל"א צורות כגון תְּמַצְאָנָה, הוחלט שלא לחרוג מהמצוי במקרא ולא לאשר את הצורות בקמץ.

ע' אורנן: התכנים באמת לא השתנו, כפי שציין האד' עופר, וברשותכם אני רוצה

לדבר על הניסוח. בחריג הראשון בסעיף 1 מדובר בניקוד בצירי בכל הבניינים, למעט משקל פֶּעַל בבניין קל, ואילו בהערה א' חוזרים על הדברים בנוגע לכמה שורשים בבניין קל, מבלי לומר שמדובר במשקל פֶּעַל. אם כן, יש כאן שני ניסוחים שונים לתופעה אחת. אני מציע שפניסוח החריג נוציא מכללו את בניין קל, מבלי לומר שמדובר רק במשקל פֶּעַל, וההערה תישאר כלשונה, כלומר יפורטו בה השורשים שע' הפועל בהם בכל זאת בצירי. מהדוגמאות שמובאות לחריג יש להוציא כמוכּן את הפועל יָרָא.

שאלה אחרת היא באשר לאמור בחריג השני: "צורות הנקבה חתומות התי"ו". אינני מכיר את המונח חתום, בייחוד שבהמשך (למשל בסעיף 3 – הבינוני הפועל) מדובר בנטיית פעלים באל"ף בסופם. את המילה חתום אני מציע לזנוח. היא איננה מקובלת, ואין צורך במונח חדש.

הערה אחרונה כללית בנוגע לניסוח כללים: כשוועדת הדקדוק מחליטה על יוצאים מהכלל, עליה לתת רשימה מלאה ולא להשתמש בנוסח כגון. בסעיף 3ב (צורות בינוני פעול שיו"ד בסופן) נזכרים דרך משל ארבעה פעלים. איך אפשר לדעת מה הם יתר השורשים הנוהגים כמותם (אם בכלל קיימים כאלה)? בדקדוק מסודר צריכות להיות רשימות סופיות, אחרת אין באפשרות העונים בשם האקדמיה לתת תשובה מלאה.

א' דותן: גם הערותיי נוגעות לפרטים בלבד. בחריג 2 ישנה הערה שלפיה בבניין הפעיל שגורה הצורה חתומת הה"א (מְמַצִּיָּאָה). מה פירוש שגורה? האם היא מותרת או לא? אנחנו, כפי שאמר האד' אורנן, באים לקבוע כאן את הנורמה. יתרה מזו, ישנן צורות מעין זו גם בבניינים אחרים, למשל מְמַלְאָה בפיעל או רִפְאָה בקל. האם הכוונה לפסול צורות אלה?

ר' גדיש: כוונת ההערה הייתה למנוע אי-הבנה, היינו שיחשוב הקורא כי חייבים לומר מְמַצִּיָּאָה.

א' דותן: אם כן, יש לנסח את הדברים טוב יותר. הערתי השנייה נוגעת לסעיף 2א, שלפי האמור בו צורת המקור המוחלט של השורש מל"א היא מְלֵאָת. זוהי צורת המקור, ולא צורת המקור המוחלט דווקא.

מ"צ קררי: מניסוחו של סעיף 1ב עולה שהרי"ש של קְרָאָתִי צריכה להינקד בפתח, שהרי ע' הפועל מנוקדת על פי התנועה בגזרת השלמים. צריך אפוא לדבר על הצורה המאפיינת של הפועל, שבמקרה דגן היא a.

מ' בריאשר: אני מבקש להעיר שמניסוחו של חריג 2 בסעיף 1 עולה לכאורה שלצורה מְמַצִּיָּאָה עדיפות על פני מְמַצִּיָּאָה, אולם במקורות מְמַצִּיָּאָה (כלומר בינוני נקבה של הפעיל בגזרת ל"א על דרך השלמים) מתועדת לאין שיעור יותר מהצורה מְמַצִּיָּאָה. מְמַצִּיָּאָה היא העיקר והחריגים ספורים, למשל מְקָרָאת במשנה. מה שהוביל לניסוח הזה הוא השאיפה לסטנדרטיזציה, כלומר התפיסה שביקשה לראות את צורות הבינוני

כמקשה אחת. תפיסה זו שירתה אותנו כשבאנו לקבוע למשל את צורת הנקבה בבינוני של הופעל. שתי צורות כאלה מתועדות במקורות: האחת מוצאת במקרא והשנית מובאת במשנה. כאן הכרענו לטובת הצורה המקראית גם כדי להביא לאחידות הפרדיגמה. אולם לאור המצב במקורות אין לזה לדעתי מקום בבניין הפעיל, ואני מקווה שהדבר יבוא על תיקונו.

אין הדבר דומה לצורות דוגמת רופָּאָה. צורות בינוני כאלה בגזרת ל"א אין במקרא ובכתבי היד הטובים של לשון חז"ל, והאקדמיה בכל זאת אחוזה עדיין בלשון המקורות. הכתיב רופאה – אם ישנו – מעיד למעשה על הצורה רופא(ה) כמו שהצורה נִמְצָאִים מעידה על נִמְצָאִים. אפשר כמובן לבוא ולומר שנהוג בעברית החדשה לומר רופָּאָה ולא רופאת, אבל יש לזכור מה עומד בבסיס הדברים.

ג' גולדנברג: כחבר ועדת הדקדוק אני יכול לומר שמה שנאמר כאן נכון, אבל לא פשוט לתת כללים בנושאים כגון זה שלפנינו. בנוגע לרופאה, למשל, אין קושי רב לקבל את הצורה הזאת; היא הרי קיימת בגזרת שלמים. אבל הדברים בדרך כלל מסתבכים כשיורדים לפרטים. בנידון דידן התעוררה בוועדה השאלה מה תהיה צורת הנסמך של רופאה, מפני שצורות הנסמך של הנקבה בבינוני נגזרות בשלמים מהצורות בעלות התי"ו, למשל הוֹלְכָת רכיל ולא הוֹלְכָת רכיל. האם לקבוע אפוא רופָּאָה אבל רופאת-? באופן אישי זה נראה לי אפשרי. מה שרציתי להראות זה שככל שנכנסים לפרטים הדברים מסתבכים יותר מכפי שנדמה, והניסוח הוא תוצאה של סבך הצורות והבעיות שיש בגזרה הזאת.

ע' אורנן: הכול מדברים על רופָּאָת ילדים, והשאלה העומדת בפנינו היא אם צורת הנסמך רופָּאָת עולה בקנה אחד עם כללי היצירה של העברית או לא. אין זה חשוב אם יש או אין צורה כזאת במקרא או בלשון חכמים, שהרי איננו באים לשנות את ניקוד המקורות. אנו יכולים להזכיר או לא להזכיר את המצוי במקורות, זאת בעיקר שאלה של טעם.

חשוב לדעתי שלא נחליט על דרך תצורה אחת בשעה שקיימות שתיים וכל אחת מהן חוקית. צורות הנקבה נוצרות באחת משתי הדרכים: או שנוספת תי"ו ומתקבל שם סגולי (הוֹלְכָת), או שנוספים קמץ וה"א (הוֹלְכָה). לעתים קיימות שתי הצורות והן יכולות להיבדל במשמעותן (למשל מְזַפְּיָה לצד מְזַפְּרָת). מדוע לקבוע לדובר העברית דרך אחת בשעה שהוא יכול לנצל את שתיהן? הרי אפשר לומר גם מוצָּאָת וגם מוצָּאָה; גם נִמְצָּאָת וגם נִמְצָּאָה; גם מְמַלְּאָת וגם מְמַלְּאָה; וכן הלאה. ועדת הדקדוק צריכה להסביר כאן מה הם כללי היצירה ולא לתת רשימות. יש כאן כלל אחד ברור: כשהעיצור האחרון במילה הוא אל"ף, האל"ף נאלם. זהו ההבדל כולו.

ר' גדיש: הוועדה לא באה לפסול את הצורות בעלות הה"א. אלא מאחר שיש התנהגות מיוחדת לצורות הנקבה בעלות התי"ו בגזרת ל"א, באים הכללים ומציגים צורות אלו, אבל לא נאמר שאין קיימות צורות אחרות.

אשר לרופאה, השייכת גם למערכת השם, מילה זו נידונה בוועדת הדקדוק במסגרת הדין בכללי הצירי. הוועדה קבעה שהצורה רופאת תשמש בנפרד ובנסמך ולצדה גם רופָאָה בנפרד.

א' דותן: ברצוני להעיר שתי הערות. כאשר באים לקבוע את הנורמה הדקדוקית של גזרת ל"א, ובייחוד כשהנטייה היא לקבעה על פי לשון המקרא, אני מציע שלא להביא ראיות מלשון חכמים, שהרי ידוע שבעקבות הארמית הלכה גזרת ל"א ודעכה בלשון חכמים.

ההערה השנייה היא בעקבות דבריו של האד' גולדנברג. אם הבנתי נכון, הניסוח שלפנינו הוא ניסיון להתחמק מבעיה. הוועדה ראתה שיש שתי צורות ובחרה להזכיר רק אחת מהן. לא זה הדרך. כשמביאים לפנינו כלל, צריך להביאו על כל צדדיו, גם אם יש בו קשיים. השאלה מהי צורת הנסמך של רופאה היא באמת קשה, אך תפקידנו לתת מענה לקושי ולא להתעלם ממנו; לא ממנו ולא משאר הצורות.

מ' בר-אשר: נעבור לסעיפים הבאים. להערה א בסעיף 2 שמענו את הערתו של האד' דותן וקיבלנו אותה. מְלֵאת היא צורת המקור (הן הנטוי הן המוחלט) של השורש מל"א. יש גם להוסיף שמדובר בצורת המקור של בניין קל. לסעיף 3 שמענו את הערתו של האד' אורנן שיש לתת רשימת צורות מלאה ולמחוק את המילה כגון. נשמע תחילה את הערותיו של האד' עופר לסעיפים אלו.

י' עופר: צורת המקור של בניין פיעל שנוכרת ברישה של סעיף 2 היא לְמֵלֵא. אולי יש להזכיר גם את קיומה של לְמֵלֵאת במקורות.

אשר לסעיף 3, לפני הוועדה הונחו שתי הצעות, והיא בחרה בהצעה שלישית, הצעת פשרה. הצעה אחת הייתה להשאיר את הדברים פתוחים במפורש, כלומר לכתוב שלפעמים הבינוני הפעול מסתיים באל"ף ולפעמים ביו"ד בלי לקבוע כללים לכך; ההצעה השנייה הייתה לקבוע רשימה סגורה של פעלים שבאים ביו"ד. אולם בפני הוועדה הובאו צורות נוספות ביו"ד על אלה הרשומות כאן, כגון קפוי (במקום קפוא), כלוי (במקום כלוא), ברוי (במקום ברוא), שנוי (במקום שנוא). צורות אלו נדירות יותר, וישנן אף עדויות בודדות לצורות נוספות. הואיל וכך נתקבלה בסופו של דבר הצעת הפשרה שלפניכם, המתארת את המצב ואינה קובעת כלל ברור ורשימה סגורה: רוב הצורות הן באל"ף, אך יש גם צורות ביו"ד.

בדרך דומה מנוסח גם סעיף 4; גם בשם הפעולה של בניין פיעל בעיה דומה: ישנם שמות באל"ף וישנם שמות ביו"ד. בפני הוועדה עמדו שתי הצעות מנוגדות – האחת בעד כלל פתוח והשנייה בעד רשימה סגורה – וגם כאן נקט פתרון הפשרה.

ג' גולדנברג: אם צורת המקור של מל"א בבניין קל היא מְלֵאת, האם פירושו של דבר שאנחנו פוסלים את הצורה מְלֵא? האם נדרוש לומר במלאות האחריות במקום במלוא האחריות?

ע' אורנן: הכללים הללו עושים רושם של הלכות פסוקות, וצריך להביאם לידי בירור מוחלט. בבינוני הפעול יש לומר שרוב הפעלים באים באל"ף, אולם לתת רשימה סגורה של כל הפעלים שבאים רק ביו"ד ורשימה סגורה של כל הפעלים שיכולים לבוא גם באל"ף וגם ביו"ד. מה שאיננו כלול ברשימות אלו נכנס אוטומטית בגדר בררת המחדל, היינו באל"ף.

מ' בראשור: בכל זאת יש הבדל בין צורות מובהקות לבין צורות המזדמנות לעתים. ועדת הדקדוק איננה צריכה להיות בית ספר לתולדות הלשון העברית. אם פעם אחת מופיעה הצורה כלוי, האם יש לתת לה מעמד שווה לזה שניתן לצורה כמו מצוי?

ע' אורנן: לא. צורה כגון כלוי תיכלל ברשימת הפעלים שיכולים לבוא גם באל"ף וגם ביו"ד. אין די בכגון. הצרכים של ימינו שונים מאלה שהיו, ואדם אינו יכול להסתפק בכגון. עליו לדעת אם הצורה כלוי קיימת או לא. אם לא יוצג החומר באופן מדויק ומושלם וימצא המוצא את הצורה כלוי, הוא יבוא לידי טעות ויאמר שהצורה הייתה צריכה להיות כלוא. רק על ידי רשימות סגורות יצא מנסח הכללים ידי חובתו.

מ' בראשור: בצורה זו נהפוך את רשימות היוצאים מהכלל לעיקר. צריך להביא את הצורות המובהקות בלבד ולציין שישנן גם אחרות. לכך משמש כגון. הרי אנחנו באים לכתוב דקדוק נורמטיבי, ואיננו ממליצים שמישהו יגיד כלוי במקום כלוא, גם אם זה מזדמן במקורות.

ע' אורנן: ובכל זאת בכללים מופיעות הערות על צורות במקרא החורגות מהנורמה שהאקדמיה קובעת. למשל בחריג 1 לסעיף 1 ישנה הערה: במקרא הַבָּאָת, הַבָּאָתָה. האם יש כאן המלצה לומר כך?

מ' בראשור: אני מסכים שיש למעט בהערות מן הסוג הזה. ספר הדקדוק של האקדמיה איננו בא ללמד את דקדוק המקרא. לשם כך נועדו ספרים אחרים.

י' יהלום: האקדמיה אינה יכולה לפרסם רשימות סגורות. השפה הולכת ומתפתחת, ואת ההבדל בין אל"ף ליו"ד יכולה השפה לנצל להבחנות ולבידולים. אנו הלוא מבחינים בין נשוא לנשוי, בין קרוא לקרוי, ומי יודע מה עוד נכון לנו? ישנם סגנונות ומשלבים שונים. צורה אחת יכולה לשמש בסגנון זה וצורה שנייה בסגנון אחר. אין אפשרות לפרט את הכול, ולפיכך נכון עשתה הוועדה כשבחרה להציג את האפשרויות ולא לתת רשימות סגורות.

ג' גולדנברג: הבעיה שאנחנו מתמודדים אתה איננה ניסוח הכללים, אלא מה לעשות במקרה שאיננו בטוחים מהי הנורמה הרצויה. האידיאל הוא כמובן שבכל החלטה תהיה שיטה אחת המקובלת על דעת הכול. אולם במקרים לא מעטים אין הסכמה כללית.

האקדמיה אמנם קובעת הלכות, אבל לא רשימת מצאי מלאה של כל הצורות בעברית. קביעת מצאי מלא היא הרבה מעבר לדקדוק. גם בענייני כתיב קבענו הלכות, אך האקדמיה מעולם לא הוציאה מילון אורתוגרפי, ואין זה מקרה. במילון אורתוגרפי היה עלינו להתמודד עם שאלות רבות שאין עליהן הלכה פסוקה. עקרונית אני בעד עריכת מצאי מלא, אך אני חושש שתוצאות הניסיון להוציאו לפועל תִּבְאֵנָה אותנו למצב גרוע מזה הקיים.

ג' בירנבאום: כפי שאני מבין את ההחלטה, הוועדה בהחלט רוצה ומעדיפה שאנשים יגידו ברוא ולא ברוי, דשוא ולא דשוי מצד אחד, ומצד שני היא מעדיפה שיגידו חבוי ולא חבוא, סמוי ולא סמוא. אבל אין פסול אם אדם יבכר להגיד חבוא. אם כן, אפשר לתת רשימות גדולות מאלה שהובאו כאן, ולומר כי אף על פי שעקרונית גם הצורות באל"ף וגם הצורות ביו"ד אפשריות, בשורשים אלו עדיפות הצורות באל"ף ובשורשים אלו עדיפות הצורות ביו"ד. תידרש אולי גם רשימה שלישית קצרה של צורות בינוני מעטות, כגון נשוא – נשוי, שחל בהן בידול סמנטי.

א' אבנר: יש כאן ניסיון לעשות שני דברים במקביל: מצד אחד לכתוב דקדוק פוסק ולומר מה תקני, ומצד שני להציג את המצב במקורותיה הטובים של הלשון. לפיכך אין מנוס מהערות מן הסוג שהאד' אורנן הזכירן על המצוי במקורות, ואני גם סבור שבהחלט יש להן מקום, למען ידע המורה, התלמיד או כל אדם אחר הפוגש בצורות תמוהות, אם הצורות קיימות – גם אם במקור נידח – או אם זוהי רשלנות מצד הכותב.

מ' בראשור: אולם אם אימת המקרא איננה עלינו, ובמקומות מסוימים אנו באים להכשיר צורות נוהגות, ההערות הללו נעשות קישוטים גרידא.

א' יבין: בסעיף 4 – שם הפעולה של בניין פיעל – נוהגת אותה שיטה: נתינת הכלל על דרך הרוב והזכרת שמות פעולה שאינם נוהגים כן. גם כאן משמשת לשון כגון. נראה לי שהרשימה עשויה להיות כאן ארוכה יותר, והדברים יראו בסופו של דבר כמילונאות ולא כדקדוק.

א' דותן: בעקבות דבריו של האד' אבנר אני רוצה להעיר שדקדוק מתאר ודקדוק נורמטיבי הם שני דברים שאינם יכולים לדור בכפיפה אחת. אילו באנו לבנות דקדוק מתאר, היה עלינו לאסוף את העובדות ולהציגן, ולא להחליט. אולם אנו באים לקבוע נורמות בלשון ולהנחות. הנורמה צריכה להיכתב. צריך להיות ברור מהו הכלל, ואפשר לתת בצדו חריגים. אפילו ללשון כגון אינני מתנגד כל עוד ברורה הנורמה.

מ' בראשור: אני מצטרף להשקפה הזאת. לוועדת הדקדוק אופי ותפקיד של ועדה פוסקת, וככל שיתמעטו ההערות והחריגים, הדברים יהיו ברורים יותר.

ע' אורנן: אני רוצה להעיר על המונח דקדוק. בכל מילון אנגלי יש רשימת פעלים

יוצאים מהכלל. תארו לעצמכם שבמקום הרשימה הזאת תינתן הדוגמה write-wrote-written, וייאמר שישנם פעלים נוספים הנוהגים כן. דקדוק פירושו כלל ובצדו רשימת חריגים. אם אתה יכול להמעיט את החריגים על ידי הכנסתם לכללים, מה טוב. אם לא עלה בידך לכלול את כולם בכללים, תן חריגים אלו ברשימה.

ג' גולדנברג: מאידך גיסא תארו לכם שבחקיקה היה המחוקק כולל את כל המקרים שאפשר שיופיעו בפני השופט. זה איננו חוק.

מהו הכגון שיצא עליו הקצף? כגון זה הוא תולדה של אי־ביטחון. איננו חושבים שגזירה בכיוון מסוים היא בניגוד לכללי היצירה של העברית; איננו יכולים להחליט שכל מה שנגזר בכיוון זה ראוי שייגזר כך; ייתכן שהיצירה תגבר דווקא בכיוון אחר ולא בכיוון זה. מובן שדקדוק שפוסק בכול ממלא את תפקיד הדקדוק הפוסק בצורה מלאה יותר, אולם לעתים קשה לפסוק, והניסוחים האלה הם פרי של קושי זה.

ע' אורגן: חִשְׁבו בבקשה על סיומת הרבים. אנחנו יכולים לנסח כלל, שלפיו סיומת הרבים לשמות עצם בזכר היא יים ולשמות עצם בנקבה היא וות. לצד כלל זה תבואנה שלוש רשימות סופיות: שמות עצם בזכר שריבוקם וות, כמו אבות; שמות עצם בנקבה שריבוקם יים, כמו תאנים; ושמות עצם שריבוקם או יים או וות, כמו חלונים, חלונות.

א' דותן: יש לי הערת ניסוח. אני מציע למחוק בסעיף 3א את המילה רוב. זהו הכלל, ואין צורך במילה זו.

מ' בר־אשר: אני רוצה לסכם. ההערות שנשמעו עד כה נחלקות לשני סוגים: הערות הנוגעות לעובדות והערות הנוגעות לניסוח. ברי שבמקום שהעובדות או הניסוחים טעונים תיקון, צריך לתקנם. המחלוקת הדורשת הכרעה היא שאלת ההתייחסות לרשימות החריגים בסעיפים 3 ו־4. ייתכן שיש בניסוח בעיקר אלה חלף כגון כדי לפתור חלק מהבעיה.

י' עופר: הרשימות בסעיפים האלה הן בעצם רשימות סופיות של צורות מצויות. לא פירטנו אמנם את הצורות הנדירות, כגון ברוי וכלוי, אולם מגמת הוועדה הייתה להכין רשימה סופית של צורות משמשות.

מ' בר־אשר: אם כן, נצביע על שתי אפשרויות: ניסוח מצמצם יותר מזה שהובא בפנינו, שייתן רשימה מלאה של הצורות החריגות המשמשות, או הבאת רשימות סופיות מלאות, הכוללות גם את הצורות החריגות הנדירות, כהצעתו של האד' אורגן.

הצבעה

בעד הבאת הצורות החריגות המצויות – 12

בעד הבאת רשימות סופיות מלאות – 2

אושרו כללי גזרת ל"א.

ג. ענייני דקדוק: רָטַב וְרָטוּב; צורת הזוגי; צורת הרבים של מְכַסֶּה

רָטַב וְרָטוּב

הצעת ועדת הדקדוק: השם רָטַב (שבמקרא) נטייתו רָטַבָּה, רָטַבִּים, רָטַבּוֹת. מותר להשתמש גם בשם התואר רָטוּב, ונטייתו רָטוּבָּה רָטוּבִים רָטוּבוֹת.

הצעת ע' אורנן: תיקבע הבחנה בין שתי המילים:

רָטוּב – בינוני פעול, 'מי שהרטיבו אותו', כגון: הגשם הרטיב את הכביש וכעת הכביש רָטוּב. השדה רָטוּב מן הטל. הנטייה: רָטוּב רָטוּבָּה רָטוּבִים רָטוּבוֹת.
רָטַב – תואר המציין בעל תכונת רטיבות, כגון: לכלב אף רָטַב, היינו הרטיבות היא תכונתו הקבועה. הנטייה: רָטַב רָטַבָּה רָטַבִּים רָטַבוֹת.

רקע

א. קביעה קודמת של האקדמיה בעניין זה משוקעת בכלל ג מכללי החולם, ס"ק 1 (ישיבה ק, התשל"א):

החולם מתחלף בקיבוץ כשהעיצור שלאחריו טעון דגש חזק, כגון: אִם אַמּוֹת, דָּב דָּבִים, ... אָרֶךְ אֲרָפִים, חֶשֶׁךְ חֲשָׁפִים, עֵמֶק עֲמָקִים, עָקֶם עֲקָמִים, עֲנַג עֲנָגִים, עָרֶם עֲרָמִים, עִירֶם עִירָמִים, רָטַב רָטַבִּים...

הערה: תן דעתך שלשמות עָקֶם, חֶשֶׁךְ ועָרֶם יש מקבילות במשקל קָטוּל: עָקוּם עֲקוּמִים, חֶשֶׁךְ חֲשׂוּכִים, עָרוּם עֲרוּמִים. בספרות שלאחר המקרא מצויה גם הצורה אָרוּךְ אֲרוּכִים.

ב. נתונים מן המקורות

במקרא: "רָטַב הוא לפני שמש" (איוב ה, טז).

בלשון חז"ל: "זיתים פצועים ותמרים רָטוּבוֹת" (טבול יוס ג, ו). בכ"י קויפמן ובכ"י פארמה ב הבי"ת רפה.

לפני הוועדה הובא גם חומר מן הפיוט ומן החריזה שיש בו סיוע להגייה 'רטובים' בבי"ת רפה.

ג. מילונים

בר"הודה: רָטַב; אבר־שושן: רָטַב, רָטַבָּה; גור וכנעני מביאים גם את הערך רָטוּב. כנעני מביא מובאות משל שלונסקי; יאסטרוב; בערך רָטַב, רואה בצורה רָטוּבוֹת בינוני פעול.

ד. יצחק אבינרי, יד הלשון, בערך רָטוּב וְרָטוּב כותב: "... הכל אומרים רָטוּב רָטוּבָּה (בבי"ת רפה) ויש למצוא התר לדבר... רשאים אנו להבחין בין רָטוּב רָטוּבָּה (רעננה) לבין רָטוּב וְרָטוּבָּה (נרטב במים)".

ה. משיקולי ועדת הדקדוק

בעת הדיון בוועדה הוחלט להתיר את שתי הנטיות (ולא לראות ב־רָטַב רָטוּבִים צורות השייכות למערכת נטייה אחת כמו מְתוּק מְתוּקִים). החתונה הסמנטית שהאד' אורנן מציע עלתה בדיון, אולם הוועדה העדיפה שלא לקבוע לכל צורה משמעות משלה.

מ' בר־אשר: בסוגיית רָטַב וְרָטוּב שתי הצעות לפנינו: הצעת הוועדה לקיים את שתי

הצורות בלא הבדל משמעות והצעתו של האד' אורנן לקיים הבחנה סמנטית ביניהן. מי שמצוי במקורות יודע שישנם למעשה ארבעה משקלים שמתחלפים זה בזה, ולפנינו מקרה פרטי של חילופים בין שניים מהם.

ש' אירמאי: אני מתנגד להצעה להבחין בין רָטֹב לְרֹטֹב. במסגרת הדיונים על המילון למונחי תורת הקרקע והנדסת הקרקע התקיים דיון יסודי על דרגות רטיבות, ותוצאתו אינה מתיישבת עם הצעתו של האד' אורנן. בעמ' 59-60 של המילון מובאות דרגות הרטיבות מהגבוהה לנמוכה: רְוִי (saturated), מְרֻטָב (wet), רָטֹב (moist), טָחוּב (damp), לֶח (humid). בהצעתו של האד' אורנן הוא מביא משפט לדוגמה: "לכלב אף רטב", אולם לפי הדרגות שמניתי אפו של הכלב לֶח ולא רטב. אני מציע אפוא שלא ליצור הבחנה הסותרת את זו שבמילון המקצועי. אם נדרשת הבחנה סמנטית מעין זו שהוצעה, יכולים לשמש רטוב ונרטב אבל לא רטב ורטוב.

ע' אורנן: יכול להיות שהדוגמה שנתתי איננה טובה, ואפו של הכלב הוא לֶח ולא רטב. אולם ההבחנה בין שתי המשמעויות חשובה, ונדמה לי שהמשמעות של מְרֻטָב במילון למונחי הקרקע דומה למשמעות שהצעתי לרטוב.

גב"ע צרפתי: ההצעה של האד' אורנן יפה מאוד, אבל הציבור לא יעמוד בהבחנה כזאת. לכן אין לקבל את ההצעה אלא להתיר ששתי הצורות תשמנה זו לצד זו בלא הבדל סמנטי ביניהן.

מ' בר-אשר: אולי כדאי לחכות ולראות אם הציבור יקיים הבחנה סמנטית כלשהי בין שתי הצורות, ואם כן – לאמץ את ההבחנה שתנהג בציבור. גם אני סבור שקשה לצאת מכאן עם הבחנה כזאת לציבור.

י' רצהבי: אילו בא האד' אורנן והציע לרטב את המשמעות 'לח', שהיא משמעות המילה במקרא וכמשמעותה של רטוב בלשון חז"ל, הייתי סומך את שתי ידיי על הצעתו. גם בימי הביניים המתרגמים, שהיו בעלי חוש לשוני טוב משלנו, קראו לשיח הבושם הנקרא בערבית אלעוד אלרֻטב, כלומר הבושם שיש בו לחלוחית, בשם עץ רטב, והמשיכו בכך את מסורת המקרא.

מ' בר-אשר: נצביע כעת על שתי ההצעות, הצעת הוועדה והצעתו של האד' אורנן.

הצבעה

בעד ההצעה להתיר את שתי הצורות בלא הבחנה ביניהן – רוב מוחלט
 בעד הבחנה סמנטית בין רטב ובין רטוב – 1

הוחלט להתיר את הצורה רטוב בצד הצורה רָטֹב בלא הבחנה ביניהן.

צורת הזוגי

הצעת ועדת הדקדוק: צורת הזוגי תיגזר מצורת היחיד ולא מצורת הרבים, כגון נְקָדְתִּים, אֶרְבֵּיתִים.

במקרא כמה חריגים לכלל זה, כגון דְּלִתִּים, בֵּין תַּחֲמִתִּים.

הצעת י' מנצור: הצורה דְּלִתִּים משמשת בימינו, ולא יהא נכון לדרוש מן הדוברים לעבור עכשיו לצורה דְּלִתִּים. מן ההערה כי במקרא יש כמה חריגים לא ברור אם גם בימינו הם ישמשו, או שמא אין הערה זו אלא למידע בלבד.

אני מציע להשאיר את הכלל כמות שהוא, ולהוסיף אחריו אחת משתי ההערות הבאות:

1. חריג: דָּלַת – דְּלִתִּים.

2. דָּלַת – גם דְּלִתִּים, כמצוי במקרא.

חיים א' כחן (עורך לשוננו לעם) מעיר:

יש להפריד בין צורת זוגי הנגזרת משם שריבוי רגיל ובין צורת זוגי הנגזרת משם שריבוי שבור ('הסגוליים'). החלטת הוועדה נוגעת לסוג הראשון, כגון נקודתיים, קומתיים.

אשר לסוג השני, נראה כי מוטב שלא להתערב. הנה כמה דוגמאות לצורות זוגי מן הסגוליים הגזרות מן הרבים:

דְּלִתִּים (לא רק במקרא, כך נוחג בפי כול); טְלָפִים; טְפָנִים (בניב 'מכסה טפח ומגלח טפחיים'; שלא כבכ"י אפומן: טִפְנִיִּים); קְרָנִים (בספר דניאל, לצד קְרָנִים).

רקע

הוועדה החליטה לקיים את הוראתם של מתקני הלשון בדורות האחרונים, לגזור את צורת הזוגי על בסיס צורת היחיד. זאת למרות חריגים לכלל הזה במקרא, בימי הביניים ובעת החדשה:

במקרא: "שער בין תַּחֲמִתִּים" (מלכים ב כה, ד), דְּלִתִּים (דברים ג, ה), שְׁפֹתַיִךְ (שיר השירים ד, א); לְחִתִּים (יחזקאל כז, ח), גְּדָרְתִּים (יהושע טו, לו – שם מקום).

בימי הביניים: איפותיים, מידותיים.

בלשונו של ביאליק: בובותיים, ידותיים, לטרותיים.

בלשון ימינו: טלפיים.

עוד דוגמות שהדוברים מתלבטים בהן: מרא(ו)תיים [עזר-למידה בגני הילדים], נקוד(ו)תיים, שור(ו)תיים, קומ(ו)תיים.

ג' גולדנברג: אני מוצא קושי בקביעת הוועדה שצורת הזוגי הרגילה היא זו הנגזרת מצורת היחיד, מבלי שהובאו בפנינו דוגמאות ומבלי שאפשר לבחון את מידת שגירותן.

א' דותן: אני יכול להבין את התפיסה שעומדת מאחורי הכלל של הוועדה לגזור את צורת הזוגי מהיחיד דווקא ולא מהרבים. אולם הרעיון עומד כל עוד אין לשון, ועלינו להודות בכך שהלשון אינה נוהגת תמיד לפי כלל זה. על הדוגמאות שהוצגו בפנינו אני יכול להוסיף את פְּרָעִים, לְחִיִּים, יש גם דְּרָכִים, ויש לזכור שכבר הורנו פרופ' טורסיני

המנוח שסיומת זו איננה בהכרח סיומת הזוגי אלא סיומת הרבים. לכן אני מציע שלא נכריע, ומכל מקום שלא נפסול את אחת הדרכים.

י' **מנצור**: אחידות היא מעלה חשובה בשפה, אבל לא כדאי להפריז בה. מילים כגון **דְּלָתִים**, הרווחות בציבור בביטויים דוגמת **בדלתיים** סגורות, ודאי שאין לשנות. אם הכלל המוצע, לגזור את צורת הזוגי מן היחיד, יתקבל, יש להוציא מכלל זה מילים מסוימות ולקבוע אחת משתי האפשרויות: או שמילים מסוימות אלו ייגזרו מן הריבוי בלבד (**דְּלָתִים**), או שייגזרו גם מן הריבוי (**דְּלָתִים** וגם **דְּלָתִים**).

מ' **בריאשר**: לנוכח ההתנגדות הרחבה שנשמעת כאן להצעת הוועדה, אני מציע להסיר את הסעיף מעל סדר היום עד שייאספו הנתונים ויקל עלינו להכריע. הסעיף הוסר מעל סדר היום.

[הערת העורך: סוגיית הזוגי חזרה ונדונה בשנת התש"ס בישיבת המליאה רנג, והוחלט כי צורת הזוגי נגזרת מן היחיד. יוצאות מן הכלל המילים האלה: **דְּלָתִים**, **כְּרַעִים**, **לְחַיִּים**, **טְפָחִים**, **טְלָפִים**.]

צורת הרבים של מְכָסָה

הצעת ועדת הדקדוק: צורת הרבים של מְכָסָה היא מְכָסוֹת או מְכָסוֹת.

רקע

א. החצעה היא שינוי החלטה קודמת של המליאה משנת התשכ"ג (ישיבה נד). אז נקבע כי צורת הרבים תהיה מְכָסוֹת (השורש – מכ"ס).

ב. החצעה חלה רק על השם מְכָסָה, ששורשו ומשקלו אינם מחוורים. שמות ממשקל פְּעֻלָּה ריבויים פְּעֻלוֹת, כגון אַגְרָה אַגְרוֹת, דְּוִשָׁה דְּוִשוֹת, מְלָגָה מְלָגוֹת, קִסְדָּה קִסְדוֹת.

נימוקים

הניקוד תלוי בקביעת השורש של המילה, וזו אינה שאלה פשוטה: במקרא בא הפועל תְּלַסּוּ (שמות יב, ד) וכן השמות מְכָסָה (שש פעמים במדבר לא) ומְכָסָה (שמות יב, ד; ויקרא כז, כג).

לפי הקדמונים (חיג', ריב"ג ורד"ק) השם מְכָסָה גזור מן השורש המקורי כס"ס. מבחינה סינכרונית אפשר לראות את השם מְכָסָה על דרך מְשָׁרָה ולקבוע את צורת הרבים הפשוטה יותר מְכָסוֹת. קביעה כזאת מקרבת את צורת הנסמך לצורת הנפרד, ומתחשבת גם בהגייה המקובלת כיום.

א' **דותן**: אני מציע להתיר רק את צורת הריבוי מְכָסוֹת ולא מְכָסוֹת. נתונים רבים מורים שהשורש המקורי של מילה זו הוא מגזרת הכפולים ושהמ"ם איננה שורשית. אף השם מְכָסָה – לא רק הפועל תְּלַסּוּ – שורשו כס"ס ולא מכ"ס, כמו מְמָר (משלי יז, כה) מן מר"ר. מְכָסָה היא אולי גזירה תניינית מְמָסָה, אולם אם נראה במ"ם של מְכָסָה מ"ם

שורשית מקורית, נצטרך לראות בה מילה שאולה מן האכדית, ואין זה המקרה. אם רוב הציבור נוהג לומר מְכָסוּת, אין כל סיבה להחמיר אתו. הוחלט בהסכמה כללית שריבוי השם מְכָסָה הוא מְכָסוּת.

ד. אישור הודעת ועדת הדקדוק

מ' בר-אשר: כמקובל, החלטות ועדת הדקדוק המובאות בחלק השני של ההודעה למליאה שלא נתקבלו עליהן ערעורים, הופכות בזה להחלטות המליאה בלא דיון.

1. חקירה באזהרה

יש לומר "נחקר באזהרה", "חקירה באזהרה" (ולא "נחקר תחת אזהרה").

2. מילים שניקודן במקרא תלוי בהקפה

א. במילית המושא **את** האל"ף מנוקדת בסגול. במילית היחס **מֵאֵת** האל"ף מנוקדת בצירי. ב. המילה **כל** מנוקדת בקמץ קטן כשהיא נסמכת לאחריה, ובחולם חסר כשהיא עומדת לעצמה.

דוגמות: פֶּל חברי הארגון, בְּכָל שעה, לְכָל דורש, פֶּל שרוח הבריות נוחה חימנו; תְּפֹל יודעים, מִסְפֵּר יודע פֶּל.

ג. שמות המסתיימים בחולם חסר – כגון חֵם, חֶק, עֹז, רֵב, יָם – מנוקדים בחולם חסר גם בצורת הנסמך.

שלא כמו במקרא: לְחֶק־לָךְ (שמות יב, כד), בְּתֵם־לְבָבְךָ (בראשית כ, ו), בְּקָרְב־אִישׁ (שמואל ב טו, ח).

אין הדברים אמורים במילת קָבֵל, כגון בצירוף קבל עם. במילה זו בא קמץ קטן בבייית.

ד. שמות בני הברה אחת המנוקדים בצירי – כגון לֵב, עֵת, שָׁם, שָׁן – מנוקדים בצירי גם בצורת הנסמך; יוצא דופן הוא השם בֶּן שניקודו בנסמך בָּר־.

3. ניקוד השם קדקוד

בשם קדקוד התברה השנייה מנוקדת בחולם מלא: קְדָקוֹד, והוא אינו משתנה בנטייה, כגון קְדָקוֹד־, קְדָקוֹדִים, קְדָקוֹדִי (בכינוי קניין וגם שם התואר), קְדָקוֹדְכֶם.

במקרא: קְדָקוֹד, קְדָקוֹדְךָ, קְדָקוֹדֶיךָ.

הערה: ההחלטה תבוא בכלל ו של כללי החולם. תימוחק הערה 1 בסעיף ג3 שם. כן תימוחק הערה 7 בכללי הכתיב, העוסקת בכתיב חסר הניקוד של המילה.

4. ניקודם וצורתם של שמות שונים

א. בְּגִיר (בבייית קמוצה, כמו קִטְיוֹ); לפי זה: בְּגִירוֹת.

ב. תְּאוֹנָה (בשורוק ובלא דגש).

ג. תְּסִיּוֹן – המילה תיתוסף לרשימת המילים במשקל פְּעֻלּוֹן.

ד. הוחלט להמליץ על הצורות גְרוּטָה וְעֶרְכָּה כצורות היחיד של גרוטאות וערכאות. [הערת העורך: בישיבה רן בשנת התשי"ס הותרה צורת היחיד עֶרְכָּאָה (ואף עֶרְכָּאָח).]

ה. שם התואר פומבי מנוקד בחיריק: פִּמְבִּי (וכן השם פִּמְבִּיּוֹת הנגזר ממנו). גם בתואר הפועל 'פומבבי' מומלץ להעדיף את הניקוד בחיריק: פִּפְמְבִּי.

ו. אסטרטגיה – הוחלט שלא לקבוע עמדה בשאלת ניקוד האל"ף; בכך יש שינוי של החלטה קודמת שאושרה בישיבה רל.

ז. דיוקן ריבוי דיוקנאות. אין לבטל את הקמץ במילה זו כשהוא סמוך לטעם. לפי זה יש לומר דיוקנָו (ולא דיוקנו).

ה ע ר ה : הועלו לדיון שתי המילים סְרָחוֹן וְחִנּוּן, שכבר נקבעה החלטה על צורתן ועל ניקודן. הוועדה החליטה שלא לשנות את ההחלטות הקודמות.

[הערת העורך: בישיבה רנה בשנת התשי"א הוחלט כי הצורה המומלצת היא סְרָחוֹן.]

5. צורות הנסמך של שמות שונים

א. קוּ – קוֹ (כבמקרא) או קוֹ.

ב. לָבוּ – לָבוֹ (כבמקרא) או לָבוֹ.

ג. חֲלָב – חֲלָבִי.

[הערת העורך: בישיבת המליאה רן בשנת התשי"ס הוחלט כי צורת הנסמך היא חֲלָבִי בצד חֲלָבִי.]

ד. חֲמָת – חֲמָתִי.

6. תיקונים וחוספות לכללי נטיית השם

הוועדה החליטה לתקן את נוסחם של כמה מן הכללים. התיקון או התוספת מוצגים באות עבה.

א. קיום הקמץ בשמות הקשורים לנפעל – תיקון לכלל 6 מכללי הקמץ

הקמץ הגדול מותקיים בשמות הפעולה של פִּעַל במשקל פִּעְלָה ובמשקל המקביל לו במרובעים; בשמות הפעולה של הפעיל במשקל הפִּעְלָה ובמשקלים הגזורים מהם, כמו הפְּעִילִי הפְּעִלוֹת; וכן במשקלים הקשורים בבניין נפעל כמו הַפְּעִיל הַפְּעִלוֹת, כגון: בְּקִשָּׁה בְּקִשְׁתִּי בְּקִשְׁתֶּךָ בְּקִשְׁתֵּנוּ בְּקִשְׁתֵּיכֶם [...], הִזְמִנָה הִזְמִנְתִּי הִזְמִנְתֶּם הִזְמִנְתֵּנוּ הִזְמִנְתֵּם [...]; הַעֲדִיר הַעֲדִירִי, הַבְּנֹת הַבְּנֹתֵינוּ.

ג. צורת הנסמך של מטלה – תוספת לסעיף 3 מכללי הקמץ

שמות ממשקל מְפַעְלָה, תְּפַעְלָה נוטים בדרך כלל כסגוליים: מְשַׁמְרָה מְשַׁמְרָתִי, מְחַלְקָה מְחַלְקָתִי, מְפַלְגָה מְפַלְגָתִי [...].

יוצאים מן הכלל: מְתַנָּה מְתַנְּתִי, מְטַרָה מְטַרָתִי, מְטַלָה מְטַלָתִי [...].

ד. עָרִים, עָרוֹם – ניסוח חדש של ההערה לכלל 1 מכללי החולם

תן דעתך, שהשמות עָקֵם, תִּשְׁדֵּךְ וְעָרִים יש לחם מקבילות במשקל קטול: עָקוֹם עָקוּמִים, תִּשְׁדֵּךְ תִּשְׁדֹּךְ, עָרוֹם עָרוּמִים [כנגד עָרִים עָרְמִים, אך במשמעות שונה]. בספרות שלאחר המקרא מצויה גם הצורה אָרוֹךְ אָרוּכִים.

רקע

1. וילון רפפות – וילון פסים להגנה מפני השמש הוועדה מציעה וילון רפפות על דרך תריס רפפות (נגרות הבניין, התשלי"א). בוועדה עלתה ההצעה וילון פסים, אולם נטען כנגדה שמשתמע ממנה שעל הווילון מצוירים פסים.

2. סדרה – series; סדרה המְשֻׁכֶּת – serial
המונח series מציין סדרה שבכל פרק שלה מוצג סיפור העומד לעצמו. המונח serial מציין סיפור עלילתי אחד המוצג בפרקים בהמשכים. הוועדה דנה בשם העברי למונח series. במילון למונחי הספרנות נקבע סדרון, אולם נטען שהוראת המילה אינה הולמת את המונח serial המשמש בטלוויזיה. הוצע גם הצירוף סדרת מְשֻׁךְ, אולם משך מציין duration, ולכן המילה אינה מתאימה.

3. הַדְּבָק – קולזי
בוועדה הועלו ההצעות האלה: מְדַבֵּק, מְדַבְּקָת, תְּדַבֵּק, תְּדַבְּקָת, הַדְּבָק, דְּבָקָה. אשר למילה דְּבָקָה – נטען שהיא קרובה בצלילה למילה דבוקה המשמשת בצה"ל, ועל כן אינה מתאימה. אשר למילה מְדַבְּקָת – נטען שהציבור עלול לתפוס אותה כחלופה למדבקה, הקרובה לה בצלילה. כמו כן הוצע לחוסיף בצד המילה העברית שתיקבע גם את המילה הלועזית קולזי. ההצעה נדחתה כדי שלא למעט את סיכויי החתקבלות של המילה העברית.

4. מובייל
הנה מקצת ההערות שהושמעו בוועדה למבחר ההצעות: מְרַצֵּדָת (או מְרַצֵּדָת), מְרַצֵּדָה – השמות הללו החלו לשמש בציבור, והן מובאות במילון החווה (מְרַצֵּדָת) ובמילון ענבל (מְרַצֵּדָת), מְרַצֵּדָה לצד ניעון ומובייל). עוד הוער שהשורש רצי"ד משמש גם במשמעות של 'פְּרָר', ריקד', אולם רוב הוראותיו קשורות לאור, ולכן אין הוא הולם לתיאור המובייל. ניעון – המילה מתועדת במילון בנית ובמילון ענבל. נְעָנוּע – הועלתה הבעיה שבכתיב בלא ניקוד הצורה שווה לְנַעֲנוּעַ (או לְנַעֲנוּעַ, על משקל צעצוע). מוֹבִיל – זו גזירה מן המילה הלועזית. כנגד הצעה זו עלו שתי הסתייגויות: תצורה זו אינה עולה בקנה אחד עם כללי הדגש בבג"ד כפ"ת, והיא קרובה מדיי בכתיבתה ובהגייתה למילה מוֹבִיל.

5. אינטגרטי
במונחי הפסיכולוגיה נקבע בעבר: פְּלִילוּת (מהדורה זמנית התשמי"ו), אולם לאחר מכן הוחלט שהמילה לא תיכלל במילון הפסיכולוגיה החדש בשל היותה מילה בשימוש כללי. בציבור החלה לשמש המילה יְשָׁרָה בהוראה זו.

הוסכם בוועדה שהמילה כלילות אינה טובה להביע את כל המשמעויות שבאינטגרטי (יושר, שלמות מידות, מוסריות וכד'). הוער שאף על פי שהמילה יְשָׁרָה היא תרגום חלקי שאיננו מכיל על פי גזרוננו את כל משמעויותיו של המונח אינטגרטי, יירכשו המשמעויות הללו מהחקשרים שהמילה תשמש בהם.

בוועדה עלו הצעות נוספות: יְשָׁרָה, על פי "באמת ובצדקה ובִּישָׁרָת לבב" (מלכים א ג, ט;

כנראה צורת הנסמך של יְשָׁרָה). תְּמָה (על פי איוב ב, ט: "ועדנו מחזיק בתמתו"). בחסתייגות מן ההצעה נטען שהמילה תומה מזכירה בצלילה את המילה טומאה. הוער שיש לתת את הדעת על דרך כתיבת המילה בכתוב חסר הניקוד. בלא ניקוד תתבטל ההבחנה בין יְשָׁרָה ובין ישרה.

6. גיקוזי

הצעות אחרות שעלו ונדחו: אמבט ערבול, בעבועית, מְקַלְחָה, אמבטיון, קילוחית, מרחץ נתזים.

מ' בר-אשר: לפנינו שש מילים בשימוש כללי הדורשות את הכרעתנו. נדון תחילה בשלוש הראשונות: וילון רפפות, סדרה וסדרה המשכית, הדבק.

ש' אירמאי: אינני מתנגד למונח השני, אולם מאחר שההצעה מנוגדת למקובל במתמטיקה, אני סבור שיש לציין במפורש שההחלטה אינה חלה על המונחים במדעים המדויקים.

מ' בר-אשר: הנחת היסוד היא שיש להבדיל בין השימוש המקצועי ובין השימוש בלשון הכללית. השאלה היא אחרת: האם אמנם יש הכרח להבחין בין סדרה לסדרה המשכית כשהשורש סד"ר מציין מניה וביה שהדברים באים בזה אחר זה?

א' אבנר: סדרה היא שרשרת של משדרים שעלילתם מסוג אחד, גיבוריהם קבועים, אבל כל פרק עומד לעצמו, כמו למשל הסדרה "שרלוק הולמס". מהצד האחר הסדרות "שורשים" או, להבדיל, "שואה" הן דוגמאות לסדרה המשכית. כאן אין כל פרק עומד לעצמו; הסיפור מתחיל בפרק הראשון ומסתיים באחרון. באנגלית יש הבחנה בין שני הסוגים, והעוסקים בכך בטלוויזיה חשים בעקבות עמיתיהם בארצות הברית בצורך להבחין.

א' דותן: הַדְּבֵק וְהַדְּבָקָה נראים לי דומים מדי. אין מדובר במסומן מופשט, והייתי מעדיף משקל שמני יותר. בין ההצעות שהובאו לפני הוועדה ישנה מְדַבֵּק, ואני דבק בה.

ש' אירמאי: ההבחנה בין משקל הַקְטָלָה למשקל הַקְטֵל משמשת במקצועות הטכנולוגיים גם לציון ההבחנה שבין מופשט ומוחשי, למשל הַטְלָה וְהַטֵּל. הַדְּבֵק יכול אפוא לציין קולד'.

מ' בר-אשר: אם אין הערות אחרות לשלושת המונחים הראשונים, נעבור להצבעה.

הצבעה

בעד וילון רפפות – פה אחד
בעד סדרה (series) וסדרה המשכית (serial) – רוב גדול

- 6 - בעד הַדְּבֵק
- 4 - בעד מְדַבֵּק

אושרו המונחים וילון רַפְפוּת, סְדָרָה (series) וסְדָרָה הַמְשֻׁכָּת (serial), הַדְּבֵק (קולו').

מ' בר־אשר: נעבור לדון בשלוש המילים האחרונות, ובראשן מציאת תחליף עברי למוביל.

ש' זנדבנק: לדעתי השורשים טלט"ל ורצ"ד אינם מתאימים פה: הוראת טלט"ל קרובה יותר ל'הזזת דברים ממקום למקום' מאשר ל'דברים שנעים במקום קבוע', כמו מוביל; השורש רצ"ד קשור בתודעתי בעיקר עם נצנוץ ועם אור ולא עם תנועה. ההצעה מופיל נראית לי בלתי אפשרית מבחינה דקדוקית. אני חושב שהשורשים נו"ע או נענ"ע צריכים לשמש כאן, ולכן אני בעד ההצעות ניעון או נענוע.

ע' אורנן: צריך בכל זאת להביא בחשבון שמקור השורשים רצ"ד ורק"ד הוא אחד. מדובר במעתק ההגיים הידוע, דוגמת ארץ וארקא, והריצוד קשור אפוא מאוד לתנועה.

א' דותן: אני מקבל את דברי האד' זנדבנק, שמותירים בפנינו למעשה שתי הצעות: ניעון ונענוע. נענוע קשה משום שהוא ייקרא נענוע. לפיכך או שנקבע ניעון או שנבחר במשקל אחר. אני מציע נעניע, שיש בצלילו משהו מן הקלות של המוביל. אגב אורחא אעיר שראיתי ל'מוביל' את הצירוף העברי פעמוני רוח.

ש' אירמאי: השורש טלט"ל איננו רצוי כאן. ישנו טַלְטַל שהוא 'המוט המחבר במכונת קיטור את הגלגל אל הבוכנה'. גם משקלה של מְרַצְדָה אינו מתאים לדעתי, משום שהוא משמש למכונות רבות. לעומת זאת גם מְרַצְדָת וגם ניעון טובות בעיניי.

א' אבנר: הסיבה לכך שרשימת ההצעות לתחליף עברי למוביל ארוכה היא שהוועדה לא התלהבה אף מאחת מהן. אני מציע שנמשוך ידינו ממילה זו עד שיעלה על דעתנו תחליף עברי מוצלח.

ג' בירנבאום: אני רוצה להעיר שמשני מקורות חשובים קיבלנו תמיכה למְרַצְדָת: גם הסופר והמתרגם יחיעם פדן וגם הגב' זמלי, שנבצר ממנה לבוא היום, מצאו בספרות בכלל ובספרי הילדים בפרט בעיקר את המְרַצְדָת.

ע' אורנן: נימוק תמיכה נוסף לשורש רצ"ד הוא שהשורש נו"ע משמש במילים רבות. זהו שורש נדוש. לעומתו השורש רצ"ד כמעט שאינו משמש. אם נבחר במְרַצְדָת הוא יוסיף לחיות ולפרוח ואף ליצור מילים נוספות. נכון יותר מצדנו לבחור בו.

מ' בר־אשר: נסכם את הדברים: לַטְלַטַל ולמופיל לא נמצאו תומכים. ישנה הצעת

השבוֹאל־תעשה של האד' אבנר וכנגדה ההצעות מהשורש רצ"ד מְרַצֵּדָת ומהשורשים נו"ע ונענ"ע נִיעוֹן או נַעֲנִיעַ. שמענו שִׁמְרַצֵּדָת מצויה בספרות, ובנתוני הרקע שקיבלנו נאמר שהן מְרַצֵּדָת הן נִיעוֹן מופיעות במילונים. נצביע תחילה על השאלה אם לבחור מילה מן ההצעות ששמענו או לחכות לטובה מהן.

הצבעה

- בעד קביעת מילה עברית למובייל מן ההצעות שהועלו – 7
בעד דחיית ההחלטה בציפייה להצעה טובה יותר – 8

לא נקבעה מילה עברית חלף מובייל.

מ' בר־אשר: הגענו ל'אינטגריטי'. בעבר נקבע במונחי הפסיכולוגיה המונח פְּלִילוּת. עליו נוספות כעת ההצעות יִשְׁרָה, יִשְׁרָה, תְּמָה. אני חושב שאין להתעלם מהעובדה שִׁשְׁרָה כבר משמשת. שמעתי לא פעם, והונחו בפנינו כמה עדויות לכך מן העיתונים.

ש' זנדבנק: אני בהחלט בעד יִשְׁרָה, שהיא מילה יפה ובשימוש. לעומתה המילה תְּמָה עלולה להישמע כטְמָאָה, ועל כן אין לבחור בה.

ע' אורנן: העיקר באינטגריטי איננו היורש אלא השלמות, ותְּמָה מספר איוב היא בדיוק המילה המבוקשת. יִשְׁרָה יכולה להתאים ל'אתיקה', אבל לא ל'אינטגריטי'. אם נצמצם את קביעותינו לפי מצאי ההגיים בעברית החדשה, שאינה מבחינה למשל בין תי"ו ובין טי"ת, נהיה מוגבלים עד מאוד.

א' אבנר: אילו היינו חיים היום בתקופת ההשכלה, הייתי תומך בתְּמָה. הדמיון נאמר על איוב מושך את הלב. אולם היום לא הקרבה הצלילית לטומאה מפריעה לי, אלא העובדה שתמים בעברית החדשה נקשר בדרך כלל ל'נאיבי' ולא ל'שלם'. מסיבה זו אני תומך בִּשְׁרָה או בִּשְׁרָה.

גב"ע צרפתי: אשר לכלילות, נתקלתי בשווקים בגבינה פְּלִילֵת שומן. היו שקנו אותה בחשבם שזו גבינה קלה, דלת שומן.

בעוד שברור שלמובייל ולג'קוזי נדרשות מילים חדשות, לאינטגריטי יש במקורותינו כמה וכמה מילים שיכולות להתאים, וכל חידוש יהיה מיותר לחלוטין. אני למשל הייתי בוחר ביושר, אבל אין נפקא מינה כל עוד אין מדובר בחידוש.

על דבר אחר אני מתרעם: הפסקה השנייה בנתוני הרקע להחלטות הוועדה. מה פירוש "הוסכם בוועדה שהמילה כלילות אינה טובה להביע את כל המשמעויות שבאינטגריטי"? זהו נימוק שלא היה צריך להישמע. כבר הזכרתי בישיבה אחרת שגם המילה שולחן אינה אוצרת בחובה את כלל התכונות של החפץ שלפניי. האם כל המילים בעברית שקופות? נוח אם המילה שקופה, אבל אם איננה שקופה אין לפסלה. להזכירכם, גם מילים מנומקות חלקית אינן מנומקות במלואן. מה שנאמר בהמשך

הפסקה על יִשְׁרָה הוא נכון, ויהיה נכון לכל מילה שתיבחר: כלל משמעויותיה של המילה תירכשנה עם הזמן לפי ההקשרים שהיא תשמש בהם. הכול עניין של הרגל.

י' מנצור: אני חושב שהמילה יִשְׁרָה מתאימה כאן ושהיא עדיפה על פני יִשְׁרָה. אולם בלא ניקוד הייתי מציע להתיר את כתיבה בווי"ו, כלומר יושרה.

ג' בירנבאום: גם אני תומך בִּישְׁרָה, אבל אם יש בכתיב חסר הניקוד כדי להוות שיקול מרתיע מלקבל אותה, אני חושב שהגיע הזמן לשנות את הכלל ולקבוע כי מילה זו ודומותיה יש לכתוב בווי"ו.

מ' בריאשר: אני רוצה להשיב לאד' צרפתי ולומר שיש קשר כמעט קבוע בין משקל פֶּעַל למשקל פְּעָלָה. לכן אם יש יִשְׁרָה אפשר להוציא את יִשְׁרָה מהכוח אל הפועל.

א' אבנר: אין לדעתי לבחור בִּישְׁרָה הואיל והיא משמשת כבר בשני מובנים. האחד הוא honesty והשני בתחום המשפט המקובל equity. שני המובנים קרובים למדי ל'אינטגריטי' וכדי שלא ליצור בלבול יש להיזקק במקרה זה לחידוש.

א' דותן: השורש יש"ר נראה לי, אבל אני מציע את המילה יִשְׁרוּת, שגם מביעה את תכונת השלמות והיחוסר וגם איננה חידוש. היא מצויה במקורות עבריים (וגם בעברית שביידיש).

ש' אירמאי: אחת מטענותיי לוועדה למילים בשימוש כללי היא שניתנות המילים באנגלית ולא הגדרתן. למילים באנגלית הוראות שונות בהקשרים שונים, והמילה 'אינטגריטי' איננה יוצאת מכלל זה. במונחי החינוך נקבעה המילה כילול חלף 'אינטגרציה'; במונחי המחשב נתקבלה המילה פְּלִיל; במונחי הפסיכולוגיה נקבעה פְּלִילוּת ל'אינטגריטי' במובן 'שלמות', וזוהי קביעה נכונה. אלא שכעת מצעוניינים באינטגריטי במובן אחר; לא במובן 'שלמות' אלא במובן האתי של המילה, ולמובן אחרון זה מתאימה המילה יִשְׁרָה, בניגוד לעֶקְבָּה, השקולה באותו משקל. המילה יִשְׁרוּת תפוסה כבר ל-straightness 'התכונה של דבר ישר'.

הצבעה

- בעד יִשְׁרָה – 12
- בעד יִשְׁרָה – 0
- בעד יִשְׁרוּת – 1
- בעד תְּמָה – 2

הוחלט: יִשְׁרָה (אינטגריטי).

מ' בריאשר: העניין האחרון להיום הוא מציאת תחליף עברי לג'קוזי. הוועדה מבקשת מהמליאה לבחור באחת משלוש ההצעות עֶרְבְּלִית, אִמְבֵּט עֶסוּי וּמְתָזָה.

א' דותן: אני מציע לבחור את אחת מההצעות שהועדה החליטה לדחות: אַמְבַּטְיוֹן. יש להצעה זו הצלצול הגועש של הסמבטיון.

ש' אירמאי: בטכניון ישנו ג'קוזי, ובשלט המתנוסס מעליו כתוב "אמבט עיסוי". מסיבות רפואיות, כדי לעסות את ברכיי, אני הולך לג'קוזי. במקום עיסוי בידי אדם סילונות המים בג'קוזי מעסים את הרוחצים בהם, וזהו ההבדל בין אמבטיה רגילה או בַּרְכָּה ובין ג'קוזי.

מאיך גיסא אין בג'קוזי מערבולות או תנועות מים סיבוביות ואין טיפות שניתזות. זהו בסך הכול סילון מים שיוצא ופוגע בגוף הרוחצים ומעסה על ידי כך את גופם. גם לטמפרטורה – 38 מעלות צלזיוס – תפקיד משלה. משלושת המונחים אמבט עיסוי הוא אפוא המתאים ביותר. ערבליית ומתזת אינם מתאימים.

ש' זנדבנק: מקור השם ג'קוזי בממציאו האיטלקי, ולפיכך אפשר לדעתי להשאיר את השם הפרטי על כנו.

א' אבנר: אני מצרף את דעתי לדברי האד' זנדבנק.

מ' בר-אשר: הבעיה בג'קוזי היא שיש במילה זו הגה לא עברי, ולכן אם אפשר להימנע מזה מוטב.

י' מנצור: אפשר להשאיר את ג'קוזי, אבל אם בכל זאת קובעים תחליף עברי אני בעד אמבט עיסוי מן הסיבה הפשוטה שזה איננו חידוש. הצירוף עצמו חדש, אבל כל אחד מרכיביו כבר קיים.

י' רצהבי: אמבטיון נשמע כאמבט קטן, כלומר אמבט לחינוקות. אני דווקא בעד מַתְזָת.

מ' בר-אשר: אם כן, לפנינו חמש הצעות: או להשאיר ג'קוזי או לבחור באחת מארבע אלו: ערבליית, אמבט עיסוי, מתזת, אמבטיון. מבין ההצעות העבריות זכתה אמבט עיסוי לתמיכה רחבה מהאחרות, ולכן נצביע עליה תחילה.

הצבעה

11 –	בעד אַמְבַּט עֶסוּי
0 –	בעד עֶרְבָּלִית
1 –	בעד מַתְזָת
3 –	בעד אַמְבַּטְיוֹן
3 –	בעד השארת ג'קוזי בלא תחליף עברי

הוחלט: אַמְבַּט עֶסוּי (ג'קוזי).